

УДК 336.77

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ НА КРЕДИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

**Прасолова Світлана Павлівна, к.е.н., доцент,
Полтавський університет економіки і торгівлі**

Prasolova Svitlana, PhD, Poltava University of Economics and Trade,
prasolova.s.p@gmail.com

Анотація. проведено оцінку впливу кредитного ризику на зміну кредитного потенціалу банків України за 2010 – 2017, визначено мікро– та макро-економічні умови нарощування кредитного потенціалу українських банків у посткризовий період для забезпечення економічного зростання країни.

Ключові слова: кредитний ризик, кредитування, кредитний потенціал банку, інвестиційний потенціал, економічне зростання.

В умовах жорсткої конкуренції на глобальному ринку, наближення світу до четвертої промислової революції і технологічної відсталості економіки України нагальною постає проблема пошуку шляхів створення фінансових передумов розвитку економіки країни, підвищення її конкурентного статусу і розбудови потужної клієнтської бази для банківської системи, що є основою фінансово стабільного і прибуткового банківського бізнесу. При цьому кредитні можливості вітчизняних банків суттєво обмежені через значний вплив кредитного ризику, який став одним із провідних ризиків, в результаті реалізації якого значних втрат зазнають як окремі банки, так і банківська система загалом. Зазначене обумовлює об'єктивну потребу у більш детальному дослідженні причин виникнення проблемних кредитів в Україні (за змінами питомої ваги яких і оцінюється кредитний ризик) з метою вироблення напрямів їх мінімізації та окреслення шляхів стимулювання кредитної діяльності банків.

У літературі проблемам оцінки кредитного ризику банку та удосконалення його управління присвячено чимало наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників. Різні аспекти цього питання розглядали: Дзюблюк О.В., Прийдун Л.М. [1], Єпіфанов А. О., Васильєва Т. А., Козьменко С. М. та ін. Проте й на теперішній час залишається багато невирішених конкретних науково-прикладних і практичних завдань щодо вдосконалення управління кредитним ризиком у контексті пошуку шляхів підтримки економічного зростання на основі розширення кредитування реального сектору, зокрема малого і середнього бізнесу, при збереженні монетарної і фінансової стабільності.

Розв'язуючи цю проблему, слід враховувати, що ведення банківського бізнесу є досить ризикованим, адже за кожною можливістю отримання прибутків стоїть ймовірність понесення збитків. Тому для досягнення успіху при здійсненні будь-якої операції, особливо кредитної, банк повинен оцінити та проаналізувати умови, в яких він діє і фактори, що можуть спричинити ризик. При цьому, серед банківських ризиків кредитний ризик займає вагоме місце. Це пов'язано з тим, що саме кредитування залишається найбільш динамічним видом банківських операцій. Про це свідчать дані табл.1, відповідно до яких питома вага кредитів, наданих нефінансовим корпораціям (підприємствам) у сукупних активах українських банків протягом 2010 – 2017 років залишається достатньо високою (на рівні 53,22 – 64,51%, ряд.4, табл.1), незважаючи на достатньо високий рівень кредитного ризику, оціненого за співвідношенням недіючих (проблемних) та валових кредитів (зростав протягом аналізованого періоду, а на кінець 2017 року досяг свого максимального значення 54,54%, ряд.1, табл.1).

Таблиця 1 – Оцінка впливу кредитного ризику на зміну обсягів кредитів, наданих банками України та їх кредитний потенціал за 2010 – 2017 рр., %
[складено за офіційними даними [4, 5]]

Назва показника	2010 р.	2011р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 ² р.	2016 р.	2017 р.
1.Співвідношення недіючих кредитів ³ до сукупних валових кредитів	15,27	14,73	16,54	12,89	18,98	28,03	30,47	54,54
2.Співвідношення спеціальних резервів за кредитами до суми валових кредитів	10,17	10,06	12,70	9,99	14,82	22,24	27,67	44,49
3.Темп зміни зважених за кредитним ризиком активів (у % до попереднього року)	102,83	122,29	104,92	113,26	107,90	87,10	81,90	83,27
4.Співвідношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям (підприємствам) до сукупних активів	53,22	54,64	53,75	54,18	59,21	62,18	64,51	61,81
5. Норма прибутку на капітал	-10,26	-4,44	3,26	1,72	-31,95	-65,51	-122,17	-15,34
6. Довідково: - співвідношення кредитів, наданих банками України та ВВП; - норматив загальної суми інвестування по системі банків України (не більше 60%) Н12	68,98 3,35	63,38 3,24	57,78 3,48	62,64 3,15	64,32 2,97	49,36 1,10	41,87 0,60	34,08 0,22

Тим самим, зростання (з 12,89% у 2013 році до 54,54% році) негативного впливу кредитного ризику на стан активів банку (зважені за кредитним ризиком мали відповідну тенденцію до зниження, ряд.3 табл.1), а також на зниження ефективності діяльності вітчизняних банків, значною мірою обу-

² У таблиці дані за 2015 – 2017 роки наведені на кінець 4 кварталу.

³ До недіючих кредитів включаються кредити, класифіковані за найнижчим класом зі значним терміном прострочення

мовило збитковість їх діяльності (якщо у 2012 році спостерігалась позитивна рентабельність капіталу 3,26%, то у 2014 році вона набула від'ємних значень (-31,95%), які до 2018 року тільки погіршувались, ряд.5 табл.1). Збитковість банківської діяльності у 2014 – 2017 роках призвела до скорочення капіталу вітчизняних банків та до відповідного скорочення кредитного потенціалу банківської системи країни.

Отже, в Україні склалася ситуація, за якої значне зростання рівня кредитного ризику, який набув значення системного для вітчизняної банківської системи, засвідчило критичне зниження її кредитного потенціалу та призвело до відповідного зниження як інвестиційної активності самих банківських установ, так і інвестиційного потенціалу інших суб'єктів господарювання через можливість отримання кредитів чи залучення фінансових ресурсів через інструменти фондового ринку. Про це свідчить значне скорочення питомої ваги кредитів, наданих банками України у структурі ВВП (з 68,98% у 2010 році до мінімальних 34,08% у 2017 році, ряд.6.1 табл.1), а також значення нормативу загальної суми інвестування, що є непрямым показником активності інвестиційної діяльності банків (з 3,48% у 2012 році до мінімальних 0,22% на кінець 2017 року, ряд. 6.2, табл. 1).

З одного боку, на мікрорівні (рівні окремого банку) подолання такої негативної ситуації потребує якісно організованої системи ризик-менеджменту, яка дозволить забезпечити банку довгострокову ефективну діяльність та належний рівень прибутку. Це потребує забезпечення формування кредитного портфеля вітчизняних банків у відповідності до стратегічних та тактичних цілей їхньої кредитної політики, що здійснюється шляхом відбору кредитних заявок позичальників і розподілу ресурсів із врахуванням лімітування, визначення об'єктів та суб'єктів кредитування, аналізу стану кредитного процесу, управління ним, аналізу відхилень від оптимальних значень з урахуванням того, що високий кредитний рейтинг позичальника не завжди є основою включення кредиту до портфелю, адже таке рішення повинне бути обґрунтованим та залежати від поточної структури портфеля. Таким чином, не зважаючи на індивідуальний характер ризику по окремих кредитах, при їх об'єднанні та внесенні в кредитний портфель кредитний ризик може змінюватись, оскільки існує ймовірність перевищення нормативів чи порушення принципу диверсифікації. Тому кожному видачу кредиту (індивідуальний кредитний ризик) потрібно порівнювати із допустимим рівнем ризику кредитного портфеля в цілому. Для цього необхідно враховувати кореляційні зв'язки між позичальниками, що дозволить змодельовати вплив зміни кредитоспроможності хоча б одного із них на кредитний портфель. Адже за твердженням Дж. М. Кейнса, при можливості отримання значного прибутку працівники можуть приймати і великі ризики, а витрати ризику є необхідними для покриття втрат в разі негативного відхилення фактичної виручки від очікуваної [3].

З іншого боку, на макрорівні (рівні банківської системи) зниження кредитного потенціалу українських банків стало проблемою не окремих банків, а усієї банківської системи. Вирішити ж цю проблему без втручання державних механізмів забезпечення стабільності банківської системи не-

можливо. Зокрема, мова йде про необхідність перегляду стратегічних цілей монетарної політики Національного банку України в напрямку переходу від забезпечення цінової і фінансової стабільності (на основі таргетування інфляції) до фактичного стимулювання (навіть таргетування ВВП) економічного росту, що потребує відповідного переходу від жорстких антикризових заходів управління достатністю капіталів банків до цілеспрямованого неопротекціонізму, який у провідних країнах світу (США, Японії, Центральній Європі, Китаю) характеризується кількісним пом'якшенням монетарної політики центральних банків на основі стимулювання кредитування банками реального сектору економіки, малого і середнього бізнесу, зокрема Європейський центральний банк запровадив цільові довгострокові операції рефінансування для кредитування банками виробництва, а у 2016 році відбулось зниження ключової ставки рефінансування до 0%, що обумовило здешевлення кредитних ресурсів банків [2]. На той час як Національний банк України підвищив рівень облікової ставки з 14,5% на кінець 2017 року до 18,0% на кінець 2018 року[4], обумовивши здороження усіх ставок грошового ринку.

Тим самим, підтримка стійкого економічного зростання потребує, на нашу думку, зміни вектору кількісного пом'якшення не тільки на основі викупу проблемних активів центральним банком для очищення банківських балансів, скільки запровадження цільового фінансування реального сектору економіки на основі запровадження програм структурного рефінансування, які мають бути чітко регламентованими та носити виключно цільовий характер. Така монетарна політика центральних банків дозволить досягти рівноваги між рівнем інфляції та темпами економічного зростання економіки країни та, відповідно, забезпечити відновлення як фінансової стійкості, так і кредитного потенціалу банківської системи України у посткризовий період.

На нашу думку, саме комплексна система заходів, яка поєднує мікро– та макроекономічні чинники управління кредитним портфелем банку, забезпечить зростання обсягів банківського кредитування пріоритетних галузей економіки, а також і їх ефективності. А саме, такі програми кількісного пом'якшення та структурного рефінансування дозволять банкам отримати прибуток при низькому рівні ризику, адже окрім програм із надання пільгових кредитів, центральні банки або їхні державні спеціалізовані агенти (банки розвитку) будуть надавати гарантії за кредитами і, таким чином дозволить уникати конфлікту інтересів між державною владою та приватним банківським бізнесом.

Список використаних джерел:

1. Дзюблюк О.В. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку: монографія / О.В. Дзюблюк, Л.М. Прийдун. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. – 295 с.
2. Інформація про процентні ставки центральних банків, валюти яких складають основний обсяг операцій на ринку Forex [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.forexua.com/ua/analytic/rates/> (дата звернення: 27.03.2018) – Назва з екрана.

3. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. //Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1978. – 321 с.

4. Статистика індикаторів фінансової стійкості //Офіційне інтернет–представництво НБУ [Електронний ресурс]: – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575 (дата звернення: 23.09.2018) – Назва з екрана.

5. Статистика валового внутрішнього продукту[Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/ric/vvp.htm/> (дата звернення: 23.09.2018) – Назва з екрана.